

Історико-політичні проблеми сучасного світу.
2025. Т. 52. С. 195-203

Modern Historical and Political Issues.
2025. Vol. 52. pp. 195-203

УДК 271.222(477)

<https://doi.org/10.31861/mhpi2025.52.195-203>

Микола Шкрібляк¹, Микола Щербань²

**Україна й її Православна Церква:
постання, особливості утвердження та визнання**

Проаналізовано історичні передумови та суспільно-політичні процеси, які стали каталізатором завершального етапу тривалого руху й боротьби українського народу за автокефалію рідної церкви. Висвітлено специфіку скликання Об'єднавчого собору, на якому відбулося постання в Україні єдиної Помісної церкви – Православної Церкви України – й обрано її Предстоятеля – Блаженнішого Епіфанія Думенка, Митрополита Київського і всієї України.

Витлумачено провідні тенденції, що визначили перспективи проголошення церковної автокефалії в Україні. Водночас увиразнено роль та місце участі широкого кола представників українських церковних і політичних діячів, а також іноземних релігійних центрів і політичних структур із їхніми неординарними поглядами та підходами щодо історико-канонічного підґрунтя об'єднання Українського православ'я в одній Помісній церкві.

Дослідницьку увагу сфокусовано на реконструкції ключових етапів підготовки та проведення Об'єднавчого собору, організованого Константинопольським патріархатом 15 грудня 2018 р., за результатами якого в Україні створено Помісну церкву. При цьому акцент зроблено на історико-канонічній та політологічній рефлексії специфіки утвердження ПЦУ серед інших Помісних церков Вселенського православ'я.

Ключові слова: Україна, державний суверенітет, український народ, українське православ'я, національна ідентичність, автокефалія, Помісна церква, Православна Церква України, Константинопольський патріархат, Вселенське православ'я, Об'єднавчий собор.

Mykola Shkriblyak¹, Mykola Shcherban²

**Ukraine and its Orthodox Church:
Appearance, Features of Establishment and Recognition**

The historical prerequisites and socio-political processes that became the catalyst for the final stage of the long-term movement and struggle of the Ukrainian people for the autocephaly of the Ukrainian Church as one of the fifteen Local Churches of the Universal Orthodoxy are analyzed and highlights the specifics of the convening of the Unification Council, at which the establishment of a single Local Church in Ukraine – the Orthodox Church of Ukraine – was proclaimed and His Beatitude Epiphanius, Metropolitan of Kyiv and All Ukraine, was elected as its Primate.

The leading trends that determined the prospects for the proclamation of autocephaly are explained and the role and place of participation of a wide range of representatives of Ukrainian church, religious and political figures are emphasized, as well as foreign church-religious centers and political structures with their

¹ Доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна.

Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy and Cultural Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.

E-mail: m.shkriblyak@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6036-5242>.

² Кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна.

Candidate of Theology, Associate Professor of the Department of Philosophy and Cultural Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.

E-mail: m.shcherban@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-7785-1936>.

extraordinary views and approaches to the historical and canonical basis for the unification of Ukrainian Orthodoxy in one Local Church.

The research focus is on the reconstruction of the main stages of the preparation and holding of the Unification Council, held by the Patriarchate of Constantinople on December 15, 2018, as a result of which a single Local Church was created in Ukraine, with an emphasis on the historical, canonical and political scientific reflection on the specifics of the establishment of the OCU among other Local Churches of Universal Orthodoxy.

The ideological, theological and canonical basis for the formation of the autocephalous status of the Orthodox Church of Ukraine has been determined and the inalienable historical significance of the emergence of the Local Church in Ukraine as an important factor in the establishment of Ukrainian statehood and sovereignty has been proven. An important component of the study is a historical-theological analysis of the dynamics of the process and the clarification of the problems caused by it regarding the recognition of the OCU. The emphasis is on the fact that currently only four out of fifteen Local Churches of the Universal Orthodoxy have recognized the canonical status of the OCU as an autocephalous church.

Keywords: Ukraine, State sovereignty, Ukrainian people, Ukrainian Orthodoxy, national identity, autocephaly, Local Church, Orthodox Church of Ukraine, Patriarchate of Constantinople, Ecumenical Orthodoxy, Unification Council.

Постановка проблеми та її значення. Актуальність проблематики автокефального церковного руху детермінована багатьма чинниками і факторами. З одного боку, він має свою тривалу історію з контравесійними виявами та тенденції, а з іншого – позначений складними й суперечливими процесами через задіяність у ньому широкого кола учасників з різними поглядами і підходами щодо канонічних засад і політичних візій об'єднання Українського православ'я. Водночас підготовка та проведення Об'єднавчого собору й створення Помісної автокефальної Церкви в Україні (ПЦУ) потребувала серйозних зусиль з боку держави та іноземних церковних і політичних центрів, оскільки кожне постання Помісної автокефальної церкви – це важлива історична подія конкретного не лише народу і нації, а й будь-якої держави світового співтовариства. Адже вони в такий спосіб засвідчують перед світом, зокрема православним, свою духовну та політичну зрілість, утверджуючи власну державну незалежність, заявляють про природне право берегти та плекати національну церковно-релігійну ідентичність, на протипагу будь-яким імперіалістичним стратегіям іноземних релігійних центрів.

Для України – це, передусім, радянсько-російський імперіалізм, через який Українська Церква опинилася (а частина продовжує добровільно перебувати й сьогодні) у духовному полоні казенного Московського патріархату, що, за словами Тараса Шевченка, стало «домовиною України». Отже, канонічне оформлення в Україні Помісної автокефальної церкви має консолідуючий імпульс, відповідає духовно-ціннісним орієнтирам українського народу та його запиту на власну церковну інституцію, яка здатна освятити його боротьбу за національну ідентичність у контексті російської агресії.

Стан наукової розробки проблеми. Становленню Православної Церкви України присвячено чимало наукових та публіцистичних праць. Зокрема соціокультурному виміру даного явища присвячено дослідження В. Балуха, В. Коцура та М. Шкрібляка³, правовому виміру – М. Лагодича та М. Шкрібляка⁴, взаємозв'язку політичних і релігійних процесів в Україні – В. Переверезія⁵ та О. Кисельова⁶. Чимало праць розкриває внесок видатних діячів в розбудову Помісної Української Православної Церкви, як, зокрема, Патріарха Київського і всієї Руси-України Фі-

³ Балух В., Коцур В., Шкрібляк М. (2023). *Релігійний чинник соціокультурних розколів в українській історії*: монографія. ВД «Адеф-Україна», Київ, 424 с.

⁴ Лагодич М., Шкрібляк М. (2022). Патріарший і Синодальний Томос про надання автокефального церковного устрою Православній Церкві України як декларація про церковну незалежність і джерело канонічного права. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Т. 33 (72). № 4. С. 1–8.

⁵ Переверезій В. (2005). Церква і вибори: хроніка «помаранчевої» революції. *Політичний менеджмент*. № 3. С. 80–90.

⁶ Kyselov O. (2020). Religion on Maidan: The Case of Orthodox Christians in Ukraine. In Sebastian Rimestad and Vasilios N. Makrides (eds), *Coping with Change: Orthodox Christian Dynamics between Tradition, Innovation, and Real Politik*. Peter Lang, Berlin, pp. 87–103.

ларета, за редакцією Епіфанія (Думенка)⁷. Актуалізація ґрунтовного історико-богословського вивчення передумов і наслідків скликання Об'єднавчого собору 15 грудня 2018 р. в Софії Київській для проголошення автокефалії ПЦУ та обрання її Предстоятеля зберігається і в теперішньому часі у зв'язку зі складнощами її утвердження та визнання, через малопомітну динаміку розширення її інфраструктури всередині країни і неможливість засновувати парафії за кордоном, суттєве уповільнення переходів парафій з УПЦ МП і, звісно ж, унаслідок викликів, пов'язаних з її канонічним визнанням Помісних церков, які перебувають в орбіті політичних інтересів РПЦ.

Ці та інші аспекти, серед яких чи не найголовніші – національна безпека й збереження української національної ідентичності, підтверджують важливість наукової об'єктивної проблеми Української державності та особливостей постанови ПЦУ, а відтак її утвердження та визнання на рівні Світового православ'я. У такому контексті дослідницький матеріал статті має вагоме теоретичне і практичне значення.

Формулювання мети та завдання статті. Мета розвідки полягає в комплексному історичному й системно богословському витлумаченні основних чинників, передумов та участі церковно-релігійних, громадсько-політичних і державних діячів у процесі канонічного оформлення Православної Церкви України як єдиної Помісної церкви й історичної правонаступниці древньої Київської Митрополії, котру 1865 року Константинопольський патріархат у неканонічний спосіб передав під юрисдикцію Російської православної церкви. Дослідницькій меті підпорядковано виконання таких завдань:

- реконструювати та витлумачити провідні тенденції боротьби українських вірян за автокефалію, що набула незворотного процесу внаслідок Помаранчевої Революції, Революції Гідності та військової агресії Росії;

- проаналізувати перебіг основних подій і визначити роль державних інституцій у створенні ПЦУ, що уможливило розірвання багаторічної церковної ізоляції та залежності від РПЦ, яка використовувала і, на жаль, продовжує й сьогодні використовувати УПЦ (МП) як інструмент гібридної війни;

- обґрунтувати історичне значення постанови в Україні Помісної автокефальної церкви як важливого чинника й обов'язкового політичного кроку на шляху до її справжньої державної незалежності й духовного суверенітету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Православна Церква України⁸ постала на ґрунті тривалої боротьби українського народу та його духовного проводу за власну національно-релігійну ідентичність, політичну й державну незалежність та церковну автокефалію, без якої досягти бажаних результатів було б неможливо. Навіть за умови постанови незалежної церкви, державі і народу доводиться платити дуже дорогу ціну за державний і духовний суверенітет.

Православну Церкву України утворено на підставі рішень Помісних Соборів Української Православної Церкви Київського Патріархату (15 грудня 2018 р.), Української Автокефальної Православної Церкви (15 грудня 2018 р.) та Помісного Об'єднавчого Собору Православної Церкви України (15 грудня 2018 р.). Її канонічний статус визначено Патріаршим і Синодальним Томосом, виданим Патріархом Константинопольським Варфоломієм 6 січня 2019 р.⁹

Над об'єднанням штучно розділеного Українського православ'я впродовж тридцяти років активно працювали як в Українській православній церкві Київського Патріархату, так і в Українській автокефальній православній церкві. Вони функціонували в Україні поруч із Українською православною церквою (МП), яку демонстративно підтримував режим Кучми–

⁷ Епіфаній (Думенко) (ред.) (2014). *Незламний будівничий Української Церкви*. Упор.: прот. Олександр Трофимлюк, Юрій Дорошенко. Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, Київ, 160 с.

⁸ Православна Церква України (ПЦУ), згідно із Статутом та державною реєстрацією має й іншу: «Українська Православна Церква» (УПЦ). Цим же документом визначено, що вона є «Помісною (автокефальною) православною Церквою в Україні, соборною спільнотою усіх православних вірних України – мирян, чернецтва, церковнослужителів та священнослужителів, невід'ємно належачи до Єдиної, Святої, Соборної і Апостольської Церкви, Главою якої є Господь наш Ісус Христос». Див.: Православна Церква України (2023). Статут (Положення) про управління Православної Церкви України, прийнятий Архієрейським Собором Української Православної Церкви (Православної Церкви України). 24 травня 2023 р. Available at: <https://www.pomisna.info/wp-content/uploads/2023/05/statut-polozhennya-pro-upravlinnya.pdf> (accessed 7 May 2025).

⁹ Лагодич М., Шкрібляк М. (2022). Вказ. пр.

Медведчука–Януковича за її афіліацію та пряме канонічне підпорядкування Російській православної церкві. Через її підпорядкування та єдність з Московським патріархатом, цю структуру тривалий час визнавав єдиною канонічною в Україні й Патріарх Варфоломій, що завдало неправих не лише моральних, а й інфраструктурних збитків, бо промосковські президенти й чиновники всіляко підтримували розвиток цієї антиукраїнської структури.

На зміну свідомості українських вірян усіх трьох православних церков, які функціонували в Україні з часів державної незалежності УАПЦ, УПЦ (МП) та УПЦ КП, і навіть невоцерковлених громадян значною мірою вплинула Помаранчева Революція, а точніше – активна участь УПЦ КП й УАПЦ у тих подіях. Їхні Предстоятелі підтримували євроінтеграційні прагнення українців і проукраїнського кандидата в Президенти України Віктора Ющенка на протипагу УПЦ (МП), яка включилася в передвиборчу гонку на боці проросійського кандидата Віктора Януковича¹⁰.

Особливо гострого звучання проблема об'єднання проукраїнських православних спільнот і канонічного оформлення в Україні єдиної Помісної автокефальної церкви набула після Революції Гідності і російського вторгнення в Україну на початку 2014 року¹¹.

З початком віроломної війни Росії проти України, анексії Криму, захоплення значної частини територій областей на Сході України та впертим небажанням на цьому тлі розірвати юрисдикційні зв'язки УПЦ (МП) із РПЦ спекуляції довкола теми автокефалії Українського православ'я, якими зловживали всі Президенти України, окрім В. Ющенка та П. Порошенка, було припинено і взято курс на завершення тривалого процесу боротьби за автокефалію Православної церкви в Україні.

Ці та інші чинники сприяли винесенню на порядок денний питання про підготовку процедур із надання Україні Патріаршого і Синодального Томоса про автокефалію Української Православної Церкви (ПЦУ).

На загальнодержавному рівні почали широкомасштабну інформаційну кампанію, що мала потрійну мету: відновлення історичної справедливості й дарування Україні Томоса про автокефалію; просування на цьому ґрунті П. Порошенка на другий термін президентства; посилення представництва України на міжнародних церковно-дипломатичних площадках.

Усе робилося дуже швидко. Прикметно, що ініціатива належала саме державі, а не церквам. Патріарх Філарет розумів, що Константинополь не піде на задоволення умов українських церков і, зокрема, очолюваної ним УПЦ КП. Тому ані його, ані митрополита Макарія Малетича (після смерті митрополита Мефодія Кудрякова очолив УАПЦ) до переговорного процесу за межами України взагалі не було допущено.

Між тим, без жодного перебільшення, головною ланкою процесу об'єднання і проголошення в Україні Помісної церкви залишався Святійший Патріарх Філарет – Великий і незламний будівничий Української Православної Церкви¹² та Герой України¹³, який хоч і відмежувався від ПЦУ, знайшов у собі сили помиритися з її Предстоятелем – Блаженнішим Митрополитом Київським і всієї України Епіфанієм.

До автокефального руху, ініційованого Патріархом Філаретом, Петром Порошенком і Головою Верховної Ради України Андрієм Парубієм, долучилися два ієрархи з УПЦ (МП) – митрополит Олександр Драбинко та митрополит Симеон Шостацький¹⁴.

17 квітня 2018 р. П. Порошенко спільно з Патріархом Філаретом організували зустріч із лідерами парламентських фракцій. Президент повідомив, що підтримує ініціативу ієрархів УПЦ КП та УАПЦ про звернення до Константинопольського Патріархату з проханням надати автокефалію об'єднаній УПЦ. Він не приховував, що хоче пересвідчитися в підтримці Верховної Ради. Спікер Парламенту Андрій Парубій, який вирізнявся зі всіх голів Верховної Ради України найщирішою і найпослідовнішою державотворчою діяльністю, зробив усе для того,

¹⁰ Переверезій В. (2005). Церква і вибори: хроніка «помаранчевої» революції. *Політичний менеджмент*. № 3. С. 80-90.

¹¹ Kyselov O. (2020). Religion on Maidan: The Case of Orthodox Christians in Ukraine. In Sebastian Rimestad and Vasilios N. Makrides (eds), *Coping with Change: Orthodox Christian Dynamics between Tradition, Innovation, and Real Politik*. Peter Lang, Berlin, pp. 87-103.

¹² Епіфаній (Думенко) (ред.) (2014). Вказ. пр., с. 9.

¹³ Балух В., Коцур В., Шкрібляк М. (2023). Вказ. пр., с. 309.

¹⁴ Там само, с. 331.

щоби вже 19 квітня 2018 р. було схвалено Постанову про звернення Президента України до Константинопольського Патріарха Варфоломія. Рішення підтримали 268 народних депутатів¹⁵.

Процес дарування автокефалії прискорювали всі, від кого це залежало. 22 квітня 2018 р. Глава держави заявив, що, у відповідь на звернення Президента і Верховної Ради України, єпископату українських церков, представників місцевих органів виконавчої влади і звичайних вірян, Константинопольський патріарх розпочав необхідні процедури з надання автокефалії об'єднаній Українській Церкві.

Автокефальні настрої українського суспільства зросли у зв'язку із підготовкою до святкування 1030-річчя Хрещення України-Руси. Під час «Молитви за Україну та Українську помісну православну церкву», що відбулася на Володимирській гірці в Києві 28 липня, в День пам'яті св. рівноапостольного князя Володимира, від імені Апостольського престолу в Константинополі звернувся митрополит Галльський Еммануїл Адамакіс. Владика запевнив, що Вселенський патріарх чує волення і бачить прагнення українців, які вже понад чверть століття просять Церкву-Матір про підтримку й визнання. Він також сповістив, що Константинополь розпочав процедуру надання автокефалії¹⁶.

Одним із перших кроків на цьому шляху стало рішення Священного Синоду Константинопольського патріархату від 11 жовтня 2018 р., яким було анульовано грамоту 1686 р. про передачу Української Церкви (Київської Митрополії) в тимчасову юрисдикцію Московського Патріархату¹⁷.

Зрештою, 29 листопада 2018 р. Синод Константинопольського Патріархату схвалив текст Томоса і затвердив проєкт статуту ПЦУ, а вже 15 грудня 2018 р. у св. Софії Київській пройшов Об'єднавчий собор, за результатами діянь якого постала Помісна православна церква України, а її Предстоятелем було обрано Блаженнішого Епіфанія Думенка¹⁸.

Оскільки то був Собор Київської Митрополії Константинопольського патріархату, то головував на ньому Патріарший екзарх митрополит Еммануїл. Собор працював у закритому режимі. В його роботі участь взяли 200 делегатів, 64 з яких – у єпископському сані: УПЦ КП представляло 43 ієрархи; УАПЦ – 15; Вселенський Патріархат – 4; УМЦ МП – 2. Загалом на Соборі були присутні 134 делегати від УПЦ КП, 46 – від УАПЦ, 8 – від УПЦ МП і 12 – від Константинопольського Патріархату, останнього також представляли отці Богдан Гулямов і Петро Зуєв (обидва колишні священники Московського патріархату). Як почесні гості на Соборі були також Петро Порошенко й Андрій Парубій¹⁹. За результатами голосування, митрополит Епіфаній набрав 36 голосів, а Симеон – 28²⁰.

Одразу по завершенні Собору під урочистий передзвін, який розливався над усією столицею України, до народу на Софійську площу вийшли Митрополит Епіфаній і Президент України, Голова Верховної ради та низка політиків і духовних осіб. Віряни, які ще зранку почали стікатися під стіни церкви св. Софії Київської, тримали в руках національні прапори України, ікони та плакати з назвами міст і сіл, з яких вони приїхали. Зібрання було настільки велелюдним і духовно піднесеним, що багато в чому нагадувало Майдан осені–зими 2013–2014, коли відбувалася Революція Гідності. Навіть модератор був той самий – відомий український актор і міністр культури України Євген Нищук²¹.

¹⁵ Каменев М. (2018). Як Порошенко Константинополь брав: історія томосу для українського православ'я. *Громадське*. Available at: <https://hromadske.ua/posts/yak-poroshenko-konstantinopol-brav-istoriya-tomосу-dlya-ukrayinskogo-pravoslavyya> (accessed 7 May 2025).

¹⁶ Укрінформ (2018). Вселенський патріарх не залишить Українську церкву – представник Варфоломія. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2507248-vselsenskiy-patriarh-ne-zalisit-ukrainsku-cerkvupredstavnikvafolomia.html> (accessed 7 May 2025).

¹⁷ Голос України (2019). Хронологія надання Томоса про автокефалію Православній церкві України. 23 лютого. Available at: <https://www.golos.com.ua/article/314091> (accessed 7 May 2025); Чорна С. (2018). Томос – другий акт проголошення державної незалежності. *Голос України*. 29 грудня. Available at: <https://www.golos.com.ua/article/311863> (accessed 7 May 2025).

¹⁸ Балух В., Коцур В., Шкрібляк М. (2023). Вказ. пр., с. 329.

¹⁹ Там само, с. 330.

²⁰ Там само, с. 331.

²¹ Обіймав посаду міністра культури України двічі: з 27 лютого до 2 грудня 2014 р. в уряді А. Яценюка та з 14 квітня 2016 р. до 29 серпня 2019 р. в уряді В. Гройсмана.

Нарешті на сцену вийшли Петро Порошенко і новообраний Предстоятель ПЦУ. Тисячі вірян, які простояли на морозі не одну годину, зустрічали їх оплесками, радісним вигуком: «Звершилося!», а хтось на тлі загального щирого зворушення навіть плакав.

Петро Порошенко трактував проголошення автокефалії ПЦУ як частину «державницької проєвропейської і проукраїнської стратегії». Далі він наголосив, що в Україні постала нова Церква – Церква без Путіна, без Кирила, без молитов за російську владу і російське військо, які вбивають українців²².

Новобраний Предстоятель ПЦУ Митрополит Київський і всієї України Епіфаній закликав вірян, священників та єпископів приєднуватися до нової відкритої для всіх Української Церкви. «Дорогий український народ, сьогодні – історична подія. Ми зуміли об'єднати три гілки православ'я в Україні в єдину Помісну Православну Церкву. Пам'ятаючи слова Господа нашого Ісуса Христа, щоб усі були єдині (Ів. 17: 21), ми молилися за це. І Господь почув наші прохання і подав нам цю єдність. Ми змогли подолати спокуси, незгоди і об'єднатися», – підсумував Блаженніший Владика. Як Глава Церкви, він також подякував усім українцям, які молилися і вірили в успіх початої угодної Богові справи²³.

Варто зауважити, що, готуючи вибори Предстоятеля ПЦУ, багато хто із учасників Собору, а надто ж ті, які підтримали ідею владик із УПЦ (МП), голосуванням намагалися обвести навколо пальця єпископат УПЦ КП та УАПЦ. Вони переслідували ціль обрати Главою ПЦУ митрополита Вінницького і Барського Симеона Шостацького. Як пізніше зізнався Владика Олександр Драбинко, «Ми (митрополит Олександр, Митрополит Симеон і їхні делегати. – М. Ш.) прийшли з Церкви (РПЦ. – М. Ш.), єпископат якої мав незаперечний канонічний статус. Внаслідок чого головним пріоритетом для нас було визнання Томосу про автокефалію з боку інших Помісних Православних Церков. Ми розуміли, що ключову роль тут відіграватиме особистість Предстоятеля. Виходячи з чого, прагнули до того, щоб на цей пост був обраний митрополит Симеон – ієрарх, який має канонічну легітимність як в очах єпископату УПЦ МП, так і більшості Помісних Церков»²⁴.

Наскільки справедлива ця акцентуація на «канонічності», важливості та впливовості митрополита Симеона, неважко здогадатися, судячи з того, як багато перейшло за ним парафій до складу ПЦУ в очолюваній ним Вінницько-Барській єпархії.

На 5 січня (у переддень Богоявлення) 2019 р. українську делегацію запросили для вручення Томосу. Щоби урочисто отримати документ, у давній Константинополь поїхали Предстоятель ПЦУ Блаженніший Епіфаній, Президент України П. Порошенко, Голова Верховної Ради А. Парубій, Перший віце-прем'єр-міністр України С. Кубів і багато інших державних чиновників, церковних ієрархів, духовенства та мирян²⁵.

Урочисте підписання Томосу відбулося 5 січня під час Служби Божої у храмі св. Юрія Переможця. Документ художньо виписав на пергаменті афонський чернець, іконописець і каліграфіст Лука з монастиря Ксенофонт.

Офіційну церемонію вручення призначили 6 січня 2019 р. Наступного дня – на Різдво Христове²⁶ – його виставили в соборі св. Софії Київської для ознайомлення.

Каноністи, світські правознавці, церковні історики та релігієзнавці по-різному оцінюють зміст і функціональну природу цього важливого документу. Один із нас уже висловив свої кри-

²² Хоменко С., Червоненко В. (2018). Об'єднавчий собор Української церкви: як все відбувалося. *BBC News Україна*. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46583417> (accessed 7 May 2025).

²³ Oboz.UA (2018). «Наші двері відкриті для всіх»: Епіфаній виступив з першою промовою до українців. Available at: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/nashi-dveri-vidkriti-dlya-vsikh-novij-glava-edinoi-tserkvi-ukraini-vistupiv-z-pershoyu-promovoyu.htm> (accessed 7 May 2025).

²⁴ Гулямов Б. (2020). Казус Філарета. Частина третя. *Духовний фронт України*. Available at: <https://df.news/2020/02/17/kazus-filareta-chastyna-tretia/> (accessed 7 May 2025).

²⁵ Балух В., Коцур В., Шкрібляк М. (2023). Вказ. пр., с. 332.

²⁶ 27 липня 2023 р. Помісний Собор ПЦУ, що відбувся в Св. Софії Київській ухвалив рішення про перехід на Новоюліанський календар, згідно із яким усі нерухомі свята відзначаються за Григоріанським, а не Юліанським календарем. Цьому передувало ухвалення Постанови Архієрейського Собору від 24 травня 2023 р. «Про врегулювання календарного питання в Православній Церкві України» Див: Православна Церква України (2023). Постанови Архієрейського Собору від 24 травня 2023 р. Available at: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/202245/> (accessed 7 May 2025).

тичні зауваги з цього приводу в статті «Патріарший і Синодальний Томос про надання автокефального церковного устрою Православній Церкві України як декларація про церковну незалежність і джерело канонічного права»²⁷. Тому тут, принагідно, лише наголосимо, що дарування Томоса – це справді історичний акт, який засвідчує не лише високу зрілість суспільно-релігійну і політичну українського народу, а й його здатність до боротьби за власну церковну й національно-державну ідентичність.

З часу дарування Томосу минуло лише 6 років, тобто ще дуже мало часу, аби зробити однозначні висновки й дати об'єктивну оцінку. Але вже саме дарування, без жодного перебільшення, є подією історичного значення. Вона підтверджує не лише церковну, а й цивілізаційну зрілість України як самостійної і суверенної держави. Щоправда, дається все це їй надто дорогою ціною – ціною життя і здоров'я мільйонів кращих українських синів і дочок, які боронять рідну землю, народ і його святині від знищення російськими окупантами і військовими терористами, які з благословення Московського патріарха Кіріла Гундяєва чинять геноцид української нації. На чому наголошують провідні світові вчені та експерти у галузі релігії й державно-церковних відносин²⁸, а також європейські й деякі американські політики та люди доброї волі зі всього світу.

Висновки. Процес інституалізації та визнання ПЦУ як самостійної, автокефальної Помісної церкви ще не завершено, а тому немає вагомих здобутків і в політичному плані. Росія здійснила повномасштабний напад на Україну, зокрема через церковне питання, триває кривава війна, УПЦ (МП) залишається п'ятою колоною Кремля, держава виявилася неспроможною здійснювати державницьку політику в релігійній сфері.

На разі автокефалію ПЦУ визнали чотири Помісні церкви, що складають структуру Вселенського православ'я: Константинопольська, Грецька (Елладська), Олександрійська та Кіпрська. Всі вони підтримують тісний зв'язок із Вселенським Патріархом і дистанціюються від РПЦ через її єретичну ідеологію «руського міра», схвалення загарбницької війни Росії з Україною та геноциду проти українського народу. Ці Церкви мають євхаристійне спілкування з ПЦУ і поминають її Предстоятеля, митрополита Епіфанія, під час звершення Літургії.

Всі інші Помісні церкви перебувають в орбіті імперіалістичних амбіцій РПЦ або ж самі мають подібні амбіції, або цілковито залежать від фінансування своєї діяльності Московським патріархатом, тому й не визнають автокефалію ПЦУ. РПЦ сприймає ПЦУ як найбільшу загрозу своєму впливу не лише в Україні та решті республік пострадянського простору, а й в усьому православному світі. Такі Помісні церкви, як Болгарська, Румунська, Сербська та Єрусалимська не визнають ПЦУ, бо чекають результатів війни.

Війна Росії проти України відіграла двояку роль у становленні, утвердженні та визнанні ПЦУ як Помісної автокефальної церкви. Спочатку стала каталізатором, а останніми роками – гальмом цього процесу. Більшість Помісних Церков зайняли позицію очікування. Їхні очільники так і не стали на захист Божої Правди і Справедливості, а чекають, щоби опинитися на боці переможця у війні.

Та попри все, український народ, під омофором свого Першосвятителя Епіфанія, молиться і бореться. Так само триває і процес визнання ПЦУ. Щойно завершиться війна, запанує на якийсь час мир, а Україна стане на шлях повернення втрачено, розбудови й утвердження як вільна, демократична й національна держава в центрі Європи, більшість Помісних Православних Церков почнуть одна за одною визнавати автокефалію ПЦУ та шукати способи налагодити з нею євхаристичне єднання.

Список джерел

1. Балух В., Коцур В., Шкрібляк М. (2023). *Релігійний чинник соціокультурних розколів в українській історії*: монографія. ВД «Адеф-Україна», Київ, 424 с.
2. Голос України (2019). Хронологія надання Томоса про автокефалію Православній церкві України. 23 лютого. Available at: <https://www.golos.com.ua/article/314091> (accessed 7 May 2025).

²⁷ Лагодич М., Шкрібляк М. (2022). Вказ. пр.

²⁸ Ульяновська М. (2023). Російська церква має визнати свою участь у геноцидній війні проти України – Хосе Казанова (2023). *Радіо Свобода*. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-rosiyska-tserkva/32214329.html> (accessed 7 May 2025).

3. Гулямов Б. (2020). Казус Філарета. Частина третя. *Духовний фронт України*. Available at: <https://df.news/2020/02/17/kazus-filareta-chastyna-tretia/> (accessed 7 May 2025).
4. Епіфаній (Думенко) (ред.) (2014). *Незламний будівничий Української Церкви*. Упор.: прот. Олександр Трофимлюк, Юрій Дорошенко. Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, Київ, 160 с.
5. Каменев М. (2018). Як Порошенко Константинополь брав: історія томосу для українського православ'я. *Громадське*. Available at: <https://hromadske.ua/posts/yak-poroshenko-konstantinopol-brav-istoriya-tomosu-dlya-ukrayinskogo-pravoslavlya> (accessed 7 May 2025).
6. Лагодич М., Шкрібляк М. (2022). Патріарший і Синодальний Томос про надання автокефального церковного устрою Православній Церкві України як декларація про церковну незалежність і джерело канонічного права. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Т. 33 (72), № 4. С. 1–8.
7. Переверезій В. (2005). Церква і вибори: хроніка «помаранчевої» революції. *Політичний менеджмент*. № 3. С. 80–90.
8. Православна Церква України (2023). Постанови Архієрейського Собору від 24 травня 2023 р. Available at: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/202245/> (accessed 7 May 2025).
9. Православна Церква України (2023). Статут (Положення) про управління Православної Церкви України, прийнятий Архієрейським Собором Української Православної Церкви (Православної Церкви України). 24 травня 2023 р. Available at: <https://www.pomisna.info/wp-content/uploads/2023/05/statut-polozhennya-pro-upravlinnya.pdf> (accessed 7 May 2025).
10. Укрінформ (2018). Вселенський патріарх не залишить Українську церкву – представник Варфоломія. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2507248-vselsenskiy-patriarh-ne-zalisit-ukrainsku-cerkvupredstavnikvafolomia.html> (accessed 7 May 2025).
11. Ульяновська М. (2023). Російська церква має визнати свою участь у геноцидній війні проти України – Хоє Казанова (2023). *Радіо Свобода*. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-rosiyska-tserkva/32214329.html> (accessed 7 May 2025).
12. Хоменко С., Червоненко В. (2018). Об'єднавчий собор Української церкви: як все відбувалося. *BBC News Україна*. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46583417> (accessed 7 May 2025).
13. Чорна С. (2018). Томос – другий акт проголошення державної незалежності. *Голос України*. 29 грудня. Available at: <https://www.golos.com.ua/article/311863> (accessed 7 May 2025).
14. Oboz.UA (2018). «Наші двері відкриті для всіх»: Епіфаній виступив з першою промовою до українців. Available at: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/nashi-dveri-vidkriti-dlya-vsih-novij-glava-edinoi-tserkvi-ukraini-vistupiv-z-pershoyu-promovoyu.htm> (accessed 7 May 2025).
15. Kyselov O. (2020). Religion on Maidan: The Case of Orthodox Christians in Ukraine. In *Sebastian Rimestad and Vasilios N. Makrides (eds), Coping with Change: Orthodox Christian Dynamics between Tradition, Innovation, and Real Politik*. Peter Lang, Berlin, pp. 87–103.

References

1. Balukh V., Kotsur V., Shkribliak M. (2023). *Relihiinyi chynnyk sotsiokulturnykh rozkoliv v ukrainskii istorii : monohrafiia*. VD «Adef-Ukraina», Kyiv, 424 s.
2. Holos Ukrainy (2019). Khronolohiia nadannia Tomosa pro avtokefaliu Pravoslavni tserkvi Ukrainy. 23 liutoho. Available at: <https://www.golos.com.ua/article/314091> (accessed 7 May 2025).
3. Huliakov B. (2020). Kazus Filareta. Chastyna tretia. *Dukhovnyi front Ukrainy*. Available at: <https://df.news/2020/02/17/kazus-filareta-chastyna-tretia/> (accessed 7 May 2025).
4. Epifanii (Dumenko) (red.) (2014). *Nezlamnyi budivnychiy Ukrainskoi Tserkvy*. Upor.: prot. Oleksandr Trofymliuk, Yurii Doroshenko. Vydavnychiy viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, Kyiv, 160 s.
5. Kamenev M. (2018). Yak Poroshenko Konstantynopol brav: istoriia tomosu dlia ukrainskoho pravoslavia. *Hromadske*. Available at: <https://hromadske.ua/posts/yak-poroshenko-konstantinopol-brav-istoriya-tomosu-dlya-ukrayinskogo-pravoslavlya> (accessed 7 May 2025).
6. Lahodych M., Shkribliak M. (2022). Patriarshyi i Synodalnyi Tomos pro nadannia avtokefalnogo tserkovnoho ustroiu Pravoslavni Tserkvi Ukrainy yak deklaratsiia pro tserkovnu nezalezhnist i dzherelo kanonichnoho prava. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky*. Т. 33 (72), № 4. S. 1–8.

7. Pereverezii V. (2005). Tserkva i vybory: khronika «pomaranchevoi» revoliutsii. *Politychnyi menedzhment*. № 3. S. 80-90.
8. Pravoslavna Tserkva Ukrainy (2023). Postanovy Arkhiereiskoho Soboru vid 24 travnia 2023 r. Available at: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/202245/> (accessed 7 May 2025).
9. Pravoslavna Tserkva Ukrainy (2023). Statut (Polozhennia) pro upravlinnia Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy, pryiniaty Arkhiereiskym Soborom Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy (Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy). 24 travnia 2023 r. Available at: <https://www.pomisna.info/wp-content/uploads/2023/05/statut-polozhennya-pro-upravlinnya.pdf> (accessed 7 May 2025).
10. Ukrinform (2018). Vselenskyi patriarkh ne zalyshyt Ukrainsku tserkvu – predstavnyk Varfolomiia. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2507248-vselenskij-patriarh-ne-zalisit-ukrainsku-cerkvupredstavnikvafolomia.html> (accessed 7 May 2025).
11. Ulianovska M. (2023). Rosiiska tserkva maie vyznaty svoiu uchast u henotsydnii viini proty Ukrainy – Khose Kazanova (2023). *Radio Svoboda*. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-rosiyska-tserkva/32214329.html> (accessed 7 May 2025).
12. Khomenko S., Chervonenko V. (2018). Obiednavchyi sobor Ukrainskoi tserkvy: yak vse vidbuvalosia. *BBC News Ukraine*. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46583417> (accessed 7 May 2025).
13. Chorna S. (2018). Tomos – druhyi akt proholoshennia derzhavnoi nezalezhnosti. *Holos Ukrainy*. 29 hrudnia. Available at: <https://www.golos.com.ua/article/311863> (accessed 7 May 2025).
14. Oboz.UA (2018). “Nashi dveri vidkryti dlia vsikh”: Epifanii vystupyv z pershoiu promovoiu do ukrainsiv. Available at: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/nashi-dveri-vidkriti-dlya-vsikh-novij-glava-edinoi-tserkvi-ukraini-vistupiv-z-pershoyu-promovoyu.htm> (accessed 7 May 2025).
15. Kyselov O. (2020). Religion on Maidan: The Case of Orthodox Christians in Ukraine. In Sebastian Rimestad and Vasilios N. Makrides (eds), *Coping with Change: Orthodox Christian Dynamics between Tradition, Innovation, and Real Politik*. Peter Lang, Berlin, pp. 87-103.

Стаття надійшла / Received: 14.05.2025

Схвалено / Accepted: 10.12.2025